

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження **Мосьпан Марини Олександрівни «Формування здатності особистості до саморегуляції у конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності»**, представлене до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія

Сучасні економічні, політичні та культурні трансформації, що відбуваються у суспільстві, зміна пріоритетів у системі освіти визначають нові вимоги до професійної підготовки науково-педагогічних кадрів. Особливого звучання набуває проблема формування професійної культури та здатності особистості до саморегуляції в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності, що забезпечується процесами постійного саморозвитку і самовдосконалення педагогічних працівників.

Ефективність організації навчально-виховного процесу у школі та характер професійного становлення вчителя значною мірою визначається рівнем розвитку у нього здатністю управляти власними психічними станами і поведінкою, з тим щоб оптимальним чином діяти при виконанні професійних обов'язків. Питання про те, як особливості особистості реалізуються в індивідуальних проявах саморегуляції та визначають її поведінку в професійній діяльності, залишається в розряді актуальних та недостатньо вивчених. Актуальність теми дослідження вказує на належне розуміння автором стану проблеми формування та розвитку саморегуляції у студентів педагогічних вузів в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності.

Таким чином, має місце спрямованість роботи на проблематику, яка є значимою для педагогічної сфери, охоплюючи при цьому й соціально-психологічні аспекти, а також звертання до фундаментальних питань вікової психології та психології особистості.

Дисертантка переконливо і водночас стисло обґрунтовує актуальність дослідження, що свідчить про розуміння нею проблемної ситуації з досліджуваної теми та належний рівень знайомства з сучасними дослідженнями у цьому напрямку. Коректно визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано мету, завдання, гіпотези дослідження, відповідним чином

сформульовано усі пункти новизни дослідження та практичне значення одержаних результатів.

Варто відзначити чітку структуру роботи, творчий стиль викладання матеріалу, що сприяє ґрунтовному вивченню предмета дослідження та розв'язанню поставлених завдань.

Основний зміст дисертації викладено у трьох розділах.

У першому розділі — *«Феномен саморегуляції як предмет психолого-педагогічного дослідження»* — Марина Олександрівна ґрунтовно проаналізувала і узагальнила низку теоретичних підходів до розуміння проблем саморегуляції особистості в професійній діяльності, опрацювала дані щодо психологічних особливостей професійної діяльності педагогів в конфліктних ситуаціях, визначила вплив саморегуляції психічних станів педагога на ефективність педагогічного процесу, стилі педагогічної взаємодії, а також сучасний стан природи та способів дослідження конфлікту в діяльності педагога.

Дисертанткою встановлено на основі теоретичних положень, що саморегуляція діяльності вчителя тісно пов'язана з такими особистісними якостями, як цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, ініціативність, прагнення до реального успіху.

На базі аналізу наукової літератури М.О.Мосьпан побудовано структурно-функціональну модель саморегуляції майбутніх педагогів в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності. Необхідно зазначити, що структурними компонентами цієї моделі є: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення потреби в саморегуляції психічної стійкості; прийняття суб'єктом мети діяльності; суб'єктивна модель значущих умов саморегуляції); процесуальний (програма дій майбутніх педагогів щодо саморегуляції психічної стійкості); емоційно-оцінний (система суб'єктивних критеріїв досягнення мети; контроль та оцінка результатів саморегуляції).

У другому розділі — *«Емпіричне дослідження особливостей саморегуляції майбутніх педагогів у конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності»* - викладено методи, організація та аналіз результатів емпіричного

дослідження особливостей поведінки особистості у конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності.

Зокрема, за допомогою запропонованої Мосьпан М.О. авторської анкети визначено прояви психічних станів та засобів саморегуляції у студентів та вчителів в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності.

З використанням розробленої структурно-функціональної моделі, виявлено особливості мотиваційно-ціннісного аспекту саморегуляції, проаналізовано процесуальний аспект саморегуляції студентів, визначено ступінь та рівень адекватності самооцінки та встановлено її зв'язок із мотиваційно-ціннісним та процесуальними компонентами саморегуляції.

За допомогою отриманих результатів розробленої анкети «Ідентифікація психічного стану в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності» Мосьпан М.О. підтвердила гіпотезу дослідження у частині, що стани, які переживає педагог в конфліктних ситуаціях, супроводжуються високою напругою або перенапругою природного перебігу психічних процесів. Це може призводити до деструктування системи його психічної діяльності або до її високої мобілізації. Дисертанткою встановлено необхідність набуття вчителями спеціальних знань про природу конфлікту, набуття ними навичок та вмінь саморегуляції власного функціонального стану в конфліктних ситуаціях.

Мосьпан М.О. довела, що із збільшенням професійного досвіду педагоги схильні менш усвідомлювати необхідність розвитку саморегуляції в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності. Ці висновки підтверджують доцільність розробленої інноваційної освітньої програми профілактики педагогічних конфліктів за допомогою соціально-психологічного тренінгу розвитку та формування здатності до саморегуляції в конфліктних ситуаціях професійної діяльності.

У третьому розділі - *«Розвиток здатності майбутніх педагогіє до саморегуляції в конфліктних ситуаціях»* - проаналізовано психограму майбутніх педагогів, де головним завданням була характеристика психологічних особливостей саморегуляції, а також вимоги до особистісних, психічних та психофізіологічних якостей студентів. Обґрунтовано програму

соціально-психологічного тренінгу розвитку здатності до саморегуляції майбутніх педагогів в конфліктних ситуаціях та проаналізовано результати її апробації.

Для оцінки результатів впровадження програми психологічного супроводу щодо розвитку та формування здатності до саморегуляції в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності були застосовані такі психодіагностичні засоби, як тест «Особистіша тривожність» Ч.Д.Спілбергера, тест на виявлення рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера, тести «Мотивація досягнення успіху» та «Мотивація уникнення невдач» Т. Елерса, тест «Типи спрямованості особистості» В. Смекала та М. Кучери, тест «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової та Є. М. Коноз, тест «Самооцінка особистості» С. А. Будасі.

В цілому запропонована програма засвідчила свою дієвість та являє собою ефективну систему з розвитку засобів саморегуляції студентів, включаючи формування мотиваційно-ціннісного, інтелектуально-пізнавального, діяльнісно-практичного та емоційно-вольового компонента готовності.

Зроблено висновок, що критеріями рівня розвитку здатності особистості до саморегуляції у конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності є: мотивація, потреба в саморегуляторній довільній діяльності, активність особистості, регуляторно-особистісні якості, самооцінка, спрямованість особистості. Зазначимо, що в загальній психологічній системі діяльності дані характеристики діють не самостійно, а у функціональній єдності, забезпечуючи кумулятивний ефект впливу на успішність педагогічної діяльності.

За результатами емпіричного дослідження був отриманий профіль необхідних компонентів саморегуляції студентів в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності.

Слід відзначити й суттєве практичне значення наукової роботи дисертантки. Розроблений і успішно впроваджений соціально - психологічний тренінг розвитку здатності до саморегуляції майбутніх педагогів в конфліктних ситуаціях. Запропонований тренінг дозволяє: розширити поведінковий репертуар у вирішенні конфліктів, підвищити гнучкість реагування, оволодіти

сучасними техніками, прийомами та способами оптимізації спілкування як засобу профілактики конфліктів та їх врегулювання за конструктивним типом, а також оволодіти навичками саморегуляції для конструктивного виходу з конфліктних ситуацій.

Порівняння змін, які відбулися у експериментальній групі до та після участі у формувальному експерименті, засвідчує її розвивальну та коригувальну ефективність. В експериментальній групі майже за всіма показниками розвитку саморегуляції відбулися суттєві зміни.

Таким чином, дисертантка продемонструвала вміння здійснювати науковий аналіз та узагальнювати отримані результати, формулювати теоретичні висновки та практичні пропозиції. Наведені авторкою висновки та рекомендації, безумовно, впливають з результатів теоретичного та експериментального дослідження і спрямовані на розвиток та формування здатності особистості до саморегуляції в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності.

Результати теоретичного та експериментального дослідження змістовно збагачують такі навчальні курси підготовки майбутніх педагогів «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Основи педагогічної майстерності», «Психологія управління», «Педагогіка», «Соціальна психологія». Про ефективність проведеної роботи свідчать представлені довідки про успішне впровадження.

Автореферат дисертації відповідає сучасним вимогам щодо кандидатських дисертацій, достатньо повно відображає структуру, основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи й дає цілісне уявлення про проведене дослідження.

Отже, досліджена Мосьпан М.О. проблема є багатоаспектною і багатогранною. Автором окреслені також і перспективи подальших досліджень як концептуальних, так і суто практичних аспектів формування здатності особистості педагога до психічної саморегуляції у конфліктних ситуаціях.

Загалом дисертаційна робота заслуговує на позитивну оцінку, вона є завершеним, самостійним дослідженням, яке справляє враження професійності,

є гідним внеском у розвиток сучасної психологічної науки. Усе вищенаведене заслуговує схвалення як творче досягнення дисертантки. Проте, слід висловити певні зауваження та побажання, які є запрошенням до дискусії:

1. В методологічній базі дослідження на нашу думку залишилися поза увагою суттєві доробки, зроблені як зарубіжними, так і відомими вітчизняними науковцями, зокрема — Л.М.Балабанова (категорія норми у дослідженні і регулюванні функціональних станів людини), І.Д.Пасічник (психологія операційних структур мислительної діяльності), А.Б. Коваленко (психологія розуміння творчих задач), О.Р. Малхазов (психофізіологічні механізми управління руховою діяльністю), Е.Л.Носенко (емоційний стан і мовлення, саморегуляція поведінки як передумова збереження здоров'я і сучасні підходи до її моделювання), М.Л.Смульсон (психологія розвитку інтелекту), які безпосередньо стосуються наукової тканини дисертаційного дослідження.
2. Виникає питання щодо побудови автором психограми (с. 109). Не зовсім зрозуміло, як саме здійснювався аналіз експертних оцінок і яка характеристика вибірки експертів, що визначали важливі якості для моделі саморегуляції студентів в конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності.
3. Подані у третьому розділі етапи програми соціально-психологічного тренінгу розвитку та формування здатності до саморегуляції майбутніх педагогів в конфліктних ситуаціях є надмірно затеоретизованими.
4. Текст дисертації не можна вважати досконалим в аспекті викладення його державною мовою, зустрічаються русизми - наприклад, с. 47 - значимими, с. 12 - зв'язують і т.д.
5. У роботі недостатньо уваги приділено обговоренню перспектив подальшого дослідження.

Однак висловлені побажання і зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Мосьпан М.О., якому

притаманні високий рівень наукової обґрунтованості та потужний інноваційний потенціал. Загальна архітектура дисертаційного дослідження побудована за принципами надійності і достовірності, а сама робота відзначається цікавими науковими результатами, які надають окремим теоретичним викладкам самостійної наукової новизни та безпосередньої практичної значущості.

Усе сказане вище дає підстави для висновку, що дисертаційна робота **«Формування здатності особистості до саморегуляції у конфліктних ситуаціях педагогічної діяльності»** за своєю значущістю, науковою новизною та практичною спрямованістю отриманих результатів відповідає всім необхідним вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. які ставляться до кандидатських дисертацій, а її автор, **Моспан Марина Олександрівна**, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 — педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри вікової
та педагогічної психології
Рівненського державного
гуманітарного університету

Р.В.Павелків

